

НАТАЛЕНА
КОРОЛЕВА

•••••

Легенди
старокиївські

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2024

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

Троянди, сп'янілі від останніх вогнів осені, забули про прищеплену їм рукою садівника красу й укрились рожевим квітом щирої шипшини. На крильцях баревних метеликів відлетіло у вирій літо. Ах, щорік все їх меншає, цих безтурботних істот, що живуть квітами й сонцем. Щорік меншає й мрій. Тих, що на зміну метеликам приносить осінь.

Чи ж і мрію, як метелика, вважають за шкідника? Скільки-бо їх, які так намагаються вигнати все, що має крила, барву, усміх, відблиск радості...

— А вже що до нас, первостворених Всемогутнім «стихійних сил природи», — нас виріклися б радо й поготів! — озвався під вікном жартовливий голос.

Я виглянула й зраділа: сивобородий звинний Фавн зручно вмовстився в пурпурі реви, що заплітала стіну. Сміється мідяношкірий в хмарі легесеньких кучериків срібного волосся. Вузловатим пальцем вказує на аметистове гроно:

— Можна? — й, не чекаючи відповіді, бо ж хто пожаліє гроно винограду? — общипує по ягодці, як дрізд. — В такі золоті дні, — втягає в себе прогріте сонцем і теплою землею медове повітря, — досягають не тільки грона, але й туга людського серця по незабутньому. Чи ж не вгадав?..

Сміється до мене, мов добрий приятель, що лиш вчора перервав був свою щоденну дружню розмову зі мною, під віконцем.

— Тож бачиш, — споважнів зненацька, — душа пам'ятає багато, чого не вміють назвати уста. Але ж часто й людська душа забуде, в чім сила зв'язку з минулим. То — зв'язок з доброю Матір'ю Землею, що її всі ми любимо більш, як гадаємо, бо ж вона дає нам не тільки свої плоди, але ж і баї, що в

них заховано зернятко правди, як дозріле зерно в лущині... Та я не вмю складно і довго говорити. Хотів би ліпше щось тобі дати...

Знову радісно всміхнувся, низько нагнувся до землі і зірвав суху маківку.

— Візьми хоч це. І воно може навчити тебе розумінню дощових пісень, візерункам, що їх креслить вітер на ланах збіжжя, бажанню синього вогника, що пливе, хитаючись, над рідною драговиною. А може, колись, десь не в нашій землі, посадиш у чужу землю зеренце. Тоді сама здивуєшся, як воно потішить тебе. Не легковаж, що мале: малого немає в світі. На, візьми!..

І зник.

З того вечора, увесь той час, що я була в Лівадії — сонному кримському містечку, з найменням Німфи, — старий Фавн, добродушний і простий, як сільський капуцин з півдня, щовечора приходив до мого вікна й оповідав давновікі казки. Пізніш, за сумних днів самотності, безсонними ночами в бездомних мандрівках я брала зернятко з Фавнової маківочки і засаджувала у землю, що того часу була тереном моїх блукань.

Не сказав неправди приятель Фавн: не одна квітка виросла й зацвіла з його дрібних зерняток. А я збирала їх у китичку. До них додавала свіже листя з обмолених Лаврських Садів, таке приховане, соромливе, скромне, що по ньому часто можна перейти й не доглянувши, як по придорожньому споришу. Коли ж над волинською Стир'ю по луках розквіли лампадками світло-фіялові зимовіти-колхікуми, а над мочарами м'ярко танцювали блудні вогники, — Лосна кинула мені срібну нитку своєї пряжі. Нею зв'язала я китичку тих дрібних квітів.

Не треба в них шукати «строгої» науковости: це-бо не вислід розшуків, дослідів, розвідок, студій. Це лише квітки, виPLEкані двома невтомними садівничками. Мрія — наймення одної, друга ж зветься — Любов.

ОПОЙНИЙ ДИМ

Гашта позіхнув. Потягся й правицею обмацав м'язи своєї лівої руки. Оглянув широкі груди, утнув у стані туглуб сюди й туди. Пересвідчився: нема ніжé ушкодження, ні в ребрах, ні на ліктях, ні на ступнях. І здивовано похитав головою.

Молодий скит не знаходив на собі жодної рани й не відчував найменшої болісти в тілі. А тим часом чувся недужим. Не спалось, хоч трава була під ним м'яка, день теплий. Зрана не мав нічого в роті: не хотілося ані випити гострого, смашного, добре заквашеного кобилячого молока. Не мав смаку й до прозорого, червоного, як гранат, в'яленого на сонці м'яса з дикої ноги. Так само ані в'ялена дніпровська чечуга, що її особливо любив, не викликала бажання їсти.

Чув, як обкипає серце, але не міг з'ясувати ступеня й характеру своєї досади. От немовби згубив у степу вже переможеного ворога!

Е-ех!.. Злісно розмахнувся жмутом буйволових ремнів, що з них виплітав вузди, аж від сириці вчулося в повітрі кілька посвистів. Троє невеликих, волохатих диких коней-торпанів, що стриножені паслись недалеко на узліссі, метнулись вбік й нашорошили свої короткі вуха. Перерізані ударом ремнів, звислі безсилі голівки високих будяків-крутаїв, що вже відділь починали своє панування над степом, відбивали вільну блакить широкого неба й тепер, зламані, ще гостріше запахли медом.

Таж хіба в тім потішенні для дужого парубка? Знищити квітку — може бути забавою лише про жінку. А Гашта — досвідчений бойовник.

Розправив ноги, порухав усіма пальцями й зсунув до по-тилиці гостроверху шапку-шличок й наче тим ще дужче роз-дратував досаду.

— Ну, бойовник! А що ж з того, коли ось вже тричі дозрів у небі повний місяць, й знову вже зник, упавши у безвість темної ночі, як стиглий овоч падає часом у воду. Тричі!.. А за цей час не було ані бійки з сусідніми племенами, ні набігу чужинців по здобич, не сталось гонитви в степах за ворогом. Тільки й бачив кров, що з упольованих звірят. Тільки всього й знищення, що кілька зрубаних на паливо буків. Ані не горів ліс... Рішучо нічого не сталось за цей довгий час, що могло б бодай трохи потішити серце молодого скита, розпрудити в жилах кров, що гускне, мов масло в сколоченому молоці! Можна так жити?

Гашта глянув звечев'я на блакитний Бористен, що ліни-во плив під кручею жовтими пісками берегів, витягся горі-лиць й почав наспівувати бойової пісні, що давніш відразу настроювала його на войовничий лад і викликала загару. А сьогодні й той лік не допомагав: тільки збільшувалась досада, аж не можна було влжати на траві. Бо ж на кого ти розпалишся, як ніде поблизу нема ворога!

«Були часи», — потягли думкою ключі мандрівних журавлів. — «Були часи, коли можна було битись досхо-чу з аланами на Гнилому Морі». — Жовте обличчя скита скривила глузлива усмішка. — «Pallus Meotidae» називають те море дикуни греки. Справді, дикий нарід! Тільки про гро-ші або ж про красу та про жінок турбуються вони. Немов-би за гроші купується здобич? Чи можна ту красу з'їсти або випити? А жінки!..» — погордливо сплюнув на саму згадку про грецькі пісні. Немов вони, ті греки, ані не догадуються, що правдивий муж мусить ставитись з погордою до кохан-ня. Жінка є тільки здобич, а радість від неї в тім, що мож-на показати на ній свою силу й волю. Бо ж вона послухає у всьому кожного мужа. Навіть грека. Але помститься або завдати ворогові муки та ще такі, щоб йому смерть вида-

лась солодкою ласкою, — на те жодного грека не вистачить. Греки — сміття...

Кинув жмут ремнів і знов потягся, аж у суглобах хруснуло.

«Не інакше як злий дух захопив мене. Може, вже увійшов і в печінку»? — Гашті від цієї думки аж похолела спина. Знав-бо, що звідти ніщо не вижене лихої сили. Не дурно ж бо й найстрашніша отрута на стріли здобувається з гнилих печінок...

Стриножений торпан заржав пронизливо-високим голосом. Метнувся від лісу й незугарно пострибав по вогкій землі. Скит кинув погляд на узлісся, не побачив жодної небезпеки, але трохи вирівняв свою думку, ніби вивів її з хащі.

«Таж треба піти до ворожбита!»

Має-бо Гашта у кудесника свого коня, справедливого коня, не степового торпана! Лишив там на лікування, як той кінь закульгав. Сталось це саме тоді, коли грецькі купці вимінювали у Гашти броврі шкури. Гашта знає: то греки так поробили його коневі. Напевне вони! Таж вони й на самого Гашту кинули чари. Отой сивавий, що так вперто торгувався, — саме він це й вчинив! Напевне!

«Дивний той народ, ті греки! У них і старі все ще хочуть жити, знаходять від життя радість! А їхнім синам і в думку не впаде повбивати батьків, уже не здатних до бою чи полювання. Ні, таки то дикі люди! Дикуни вірні!»

Зате ж у Гаштового племені, мабуть, на цілий збір є лише одна стара людина: ворожбит. Дитиною привели його в полон, з Тавриди. Він «поскитився», таж дарма що такий сивуляк, його ніхто досі не вбив, бо не має дітей. Нема кому про волфа подбати. Тож він і на влови не ходить, і в боях уділу не бере. Дивний, майже як грек. Ще й одноокий. Тільки ж тим своїм незрячим оком... В нім — вся його сила, бо ж тим темним оком він бачить речі таємні. А що вже знає тих чарів! Пізнає враз, що саме зашкодило людині, чи навіть і коневі. Знає також, як і здихатись лиха. Відун, старигай!...»

Скит звівся на свої короткі ноги. Свиснув на пса, що глосно чавкав, зализуючи прокушену вовком ногу. Собака, сам цілком подібний до вовка, підійшов до господаря, але дивився похмуро й не крутив хвостом. Гашта виніс з печери стару, смердючу кістку й кинув собаці:

— Маєш, але торпанів стережи сам! — вказав на торпанів і пояснив собаці, що слухняно тримав у зубах кістку: — До віщуна піду. Най зніме з мене чари.

Обернувся й, коливаючись з боку на бік, подався до річки ходюю людини, що при звичаєна пересуватись тільки комонно.

Присмерк темними плахтами починав застилати землю. День вгасав, як багаття. Дніпро став червоново-золотистим, мов розпалена бронза. Сонце втікало за верболози, а з ним зникали, немов утікаючи в безвість, сила й бадьорість з Гаштиного тіла. Ішов помалу, байдужно, ані не дивлячись під ноги, мов сонний. При самому березі, куди позбігали з кручі спрагнені старі осокори, Гаштині ноги заплутались. Не знать — чи в галуззі, чи в тінях густих осокорів, тільки ж зненацька ніби хтось висмикнув з-під них усю землю, й скит полетів додола, ніби від штурхана в спину. Не впав, однак, на чотири, але став на рівні. А йому назустріч — з глибини ями — розсвітились два вогники.

— Вовча яма!..

Ще й не порожня. Але Гашта не мав часу міркувати. Раніш, ніж думка оформилась, — вже сама рука вихопила з-за паса ніж. І раніш, ніж вовк встиг відступити до дальшого закутка ями, скит блискавично швидким рухом вдарив звіра ножом під морду. З розпоротої горлянки порснула тепла кров й неначе зміла з Гашти чари. Аж легенький усміх виглянув з-під рідкого скитового вуса, коли Гашта вправними рухами розпоров шкуру вовкові на череві аж до хвоста й радісно стяг, немов зняв розстебнутий кожух.

— Віддам ворожбитові. За коня і за себе!

Зовсім спочило, коли видерся з глибокої ями і враз почув занесені легеньким вітром від води слова:

— На вітер і на меч!.. На вітер і на меч!..

Були не голосні й одноманітні, як маячення. Та Гашта враз пізнав чутне шепотіння ворожбитове, що, мов водяний щур, проживав у землянці-печері, а не в критому возі, як скит. Гашта присів за кущем терну: завжди ліпше подивитись з укриття, що робить другий. А потім і цікаво побачити, як з коня буде виходити лихий дух, не лякаючись скитової присутності. Відціль скитові добре видно й ворожбита, й коня. Цікаво, який же той кінський дух? Чи з конячою головою?

Однак, хоча волф-«наузник» не змовкав, — жоден дух не виходив з коня, якому ворожбит, присівши напочіпки, розчищав ножем п'ятку копита. А кінь слухав тихого голосу, не рвався й не смикав ноги, ніби хтось сидів на ньому, тримав на короткім поводі й тис йому п'ятками боки. За хвилю старий лікар відклав на пеньок свій струмент, у дерев'яній мисці з темною, мов дьоготь, тектиною намочив на довгі пруги повсті й помалу обмотував коневі ноги. Потім погладив коня й, не перестаючи примовляти, завів його до сусідньої печери.

Тоді скит нагло вискочив на площинку перед житлом волфа.

Вищерблений місяць полив зеленавим світлом невелику постать скита з плискватим обличчям й приплюснутим носом. Проти Гашти стояв ворожбит, кощавий, сухий, неначе з головою бороdatoї птиці — так висувався наперед, ніби дзьоб, його довгий ніс. У довгій, білій одежі волф виглядав істотою з іншого світу, досконалішого й вищого. Не схвилювався несподіваною появою й нічого не запитав. Лише всміхнувся на незугарно пов'язані слова скита, що той намагався ними висвітлити, які саме чари впали на нього.

— Нуда — звуться вони. Хворість вигійна, — хитнув білою головою наузник. Але не повторив і не пояснив: Гашта

не зрозуміє, про що мова. Тому старий самодин лише похитував головою, а коли скит, виговорившись, змовк, — волф сказав:

— Не бійся. На твою неміч маю добрий лік. Маю. Я ж бо — зілійник.

Поглянув на мокру вовчу шкуру й повісив її на галузі осокара. Потім почав роздмухувати вогонь. Коли ж збудив до життя ледве тліле вугілля, сипнув на нього пригорщу сухого, між долонями стертого, зілля. Над вогником закучерявився солодкавий дим. Тоді зілійник звелів скитові сісти щільно біля вогню.

— Дихай тим димом. Не бійсь: це — колопні, що з них тчуть полотна на одержу. Колопняний дим одягне твого духа в одержу духів. І побачиш далекі часи, що прийдуть, коли, — вказав на стемнілу річку з срібною доріжкою до місяця, — коли ця річка, може, переживе твоїх онуків і праправнуків. Да-а-леко це! Але дихай — і вдивляйся¹.

Від солодкого диму скитові спочатку зашкрябало в горлянци. Душило, ніби сплющувало горло, а zarazом наростало почуття роздратованости й неспокою, аж кортіло відійти. Та дим уже розіслався широкою смугою, обгорнув Гаштові цілу голову, і враз його заспокоїв. Скитові здалось, що він стає малою дитиною, і що то — не дим, а матеріні руки легенько притуляють його голову до м'якого хутра та вкладають у мішок, що в нім скитські матері носять за плечима своїх немовлят. Пахнуло теплом у обличчя й враз стало незвичайно радісно, аж розсміявся. Справді-бо: вже таки він — Гашта — не бойовник, а малесеньке немовлятко! Хі-хі-хі... Ха-ха-ха!.. — нездержимо зареготав уголос. Сміявся

¹ За посвідченням Геродота, вживання конопель (новіша назва) для курення пішло від скитів, які давніш перебували на землях, що згодом їх посіли праотці нинішніх українців. Наліг курення коноплі (потім — індійської, так званої Cannabis Sativa) поширився поміж азійськими народами. Нині вживають «гашишу» щонайменше 200 000 000 азятів. В рушних добах ця наркотикоманія поширюється і в Європі.

довго, немов іржав, як кінь. А тіло тим часом неначе наповнювалось сонцем. От, як та в'ялена чечуга, коли її піднести на рівень очей і дивитись на сонце крізь неї. І з цього творилась радість. Не та буйна радість, що дає її перемога над ворогом, і не та, якою наповнюється тіло, коли втомлений і спрагнений нап'єшся досхочу студеної води. Ні, почував себе, як у дитинстві, коли на світі — гарний, погожий день, а ти сам — здоровий, повний сили, цілком вільний забавляючись собі, як сам знаєш...

Ворожбит, побачивши на Гаштинім обличчі перші смикання м'язів сміхом, усміхнувся й собі: «Вже справляє рего-ти!» — підсипав до вогню ще трохи тертого зілля, загорнув жар попелом, немов притакуючи, хитнув головою й пішов напувати щойно оперованого коня. Зірвав пригорщу листя з дикого горіха, що виріс біля печери. Ніщо-бо так не відгонить мушви та комарви від коней, як горіховий запах — треба лише витерти свіжим листом все тіло тварини!

Повільними рухами тер коня, поглядаючи на вовчу шкуру. А Гаштові тим часом здавалось, що зілільникові кроки пролунали, як хода велетня по горах. М'яке ж шарудіння свіжого горіхового листя, зім'ятого ворожбитовою рукою, виростало до звуку бурі, що перекочується верхів'ями лісу та гне й ламає столітні дуби. Хотів оглянутись і пересвідчитись, але ж нараз йому зникла уява простору, часу й міри. Здалось — скит єдиним кроком може перекрочити цілий світ. Глянув — чи, може, тільки так видалось — на стіну ворожбитової печери, чи ж вона ще тут? Може, розплилась, як той солодкий дим, що її перед хвилиною цілком заслоняв? Так ні ж: стіна була на своєму місці. Он бачить на ній Гашта висічені на камені рисунки страховинних звірів: з іклами, загнутими, як половина кола від походного воза, з вухами, що аж падають на передні ноги, з довжелезним носом, витягненим, мов кишка, в трубу, що дістає аж до землі. Гашта знає: тепер таких звірів не знайдеш по степах. Ані в лісі. Таж ворожбит колись казав, що в давноминулі часи такі потвори

паслись тут, скрізь, в степу й в лісах, які давно зітліли й розпались на порох. Зображення ж давніх звірят повирубували на пам'ятку «дикі люди», що колись давно жили тут перед нами. Це вони полишали своїм нащадкам...

Нехай! Що до того скитові? Були — та вже й нема, і нема на що згадувати. Але ж, казав ворожбит, внуки, правнуки, часи майбутні... Це цікаво Гашті. Чи ті його правнуки знатимуть такі чари, як цей волф, чи відатимуть про таку недугу не недугу, як та, що якось назвав її ворожбит, коли вона — Гашту привела сюди? А — певне! Бо ж хіба в світі щось змінюється?..

Та зображення стародавніх мамутів з печерної скелі глянули на скита живими, блискучими очима, заморгали повіками, заколивали хоботами, а один, той останній, навіть махнув коротеньким хвостом. Аж Гаштові стало ніяково. Оглянувся по своїй бойовій сокирі, та погляд зачепився за фалди власних, синім по білому пружкованих штанів. В незвичайний спосіб чомусь уложилися ці фалди! Ось самі ворущаться й з них вимотується пречудовий кінь. Шия — цілком, мов у лебедя, вигнута дугою, горда голова — гарна, суха, блискуча, вушка — манісенькі, гостряками аж до середини звернені, так рівно стирчать, що й ока не відірвати! Таки, справді, пречудовий кінь, саме такий, як часами мріє скит. Та жаль, що образ вже змінився. Натомість стоїть вояк у гостроверхому, блискучому шоломі, не в повстяному шлику, як має сам Гашта, а — в металевім шоломі, що про нього також Гашта мріє. І зброя на воякові — прегарна, блискуча, без найменшої плямки або цятки. От би таку мати й собі! І зненацька Гашту заливає радість. Він пізнає: це ж — той майбутній, далекий його нащадок! І зброя його, й той пречудовий кінь — також його! Ах, яка краса і сила! Ось вже бачить Гашта, як ціла рать в крицю критих вояків б'ється в степових просторах. За хвилю — всі їхні лати в крові, кров стікає цівками з блискучих мечів. Особливо це так гарно видно на білих шиях велетенських коней, що й самі зуба-

ми рвуть коней ворожих! Ой, скільки ж крові! Вона аж забарвлює воду в річці. Таки й справді Бористен тече червоний, й несе безліч трупів на своїх хвилях. Часами навіть сама смерть не розплела міцних рук ворогів. Обнявшись, як брати-приятелі, і по смерті ще б'ються вони, не вступаючись один одному ні в ненависті, ні в помсті!

— Отсе — воно! — незмірно тішать ці образи Гашту. — От так мої нащадки! Гарні! Ці не відступлять від наших звичаїв. Ненависть і помста залишаться їхнім гаслом, як це є й нині! Так і мусить бути. Тільки так!

А тим часом довкола Гашти виростають голови. Чоловічі й жіночі. О, все більше й більше! Вже — цілий натовп. За ним встають стіни, об'являються дивовижні будови. Не на возах серед степу чи в узліссях байраків або в дерев'яних будах, але в кам'яницях живуть ці люди. І Гашта не може надивуватись, яких невиданих речей понабудували ті його, Гаштині, праправнуки. А в тім здивуванні зароджується в Гаштиній голові спочатку неясна думка. Вимотується помалу й повільно набирає форми. Ось що його хвилює: чи ж залишились вони — оті його внуки — також і його внуками по духу? Ой, навряд... Ой, щось воно не так. І аж волосья ворухнуться на Гаштиній голові жахом, коли він бачить, скільки між тими людьми дідів, немічних, старезних, баб, зігнутих, що ледве сунуть, спираючись на палицю. Сама старизна! А ще страшніше, що деяких старих ведуть молоді, обережно підтримуючи ту ветхість, що перешкоджає життю й рухливості та зменшує оборонність племені. А люде все йдуть і йдуть. Всі — старі й молоді — поспішають до Бористену, заповнюють весь широкий піскуватий берег і один по одному входять у воду.

На березі повно невідомих «жерців», волфів, ворожбитів, наузників, кудесників, зілійників. У золотих лудіннях, в барвистих шатах, у білих завоях. Із золотих кадильних клубиться над ними блакитний дим, такий опойний, такий запашний, духовитий. Волфи співають і нахрест кроплять

водою голови занурених у воду людей. А їхній провідник увесь виблискує золотом і самоцвітами, з мечем коло паса, стоїть на оздобленому підвищенню на самім березі.

— Це — добре! Все дуже добре! — радіє скит. — Як є меч, то буде війна. А це головне. І навіть б чоловік жив?!..

Але до Гаштиного вуха долітають дивні слова, що їх голосно проказує один із жерців. Говорить про милосердя, про любов до всіх, навіть... до ворогів?.. Ні, це так тільки вчулось!.. Про працю мирну, порядок, спокій. Що? — аж закипає кров у серці скита. — Що?.. Але стривай? Таж он говорять, що це — хрестяться люде в грецьку віру. В грецьку? У віру тих дикунів?

Гашта так збентежений, що аж руки йому холодіють й затаюються так, що під нігтями аж виступає кров на долонях.

— Грецька віра? Любов до ворога? Милосердя до переможеного?..

Ні, це не його нащадки! Це — греки. У-у, скудота! Греки — очевидно. Прецінь правнуки мусять заховати чесноти своїх прадідів. А чеснота скитів — погорджувати любов'ю, і до братів, і до жінок, не то що до ворогів! Любов, кохання — то найбільша слабість, що знесилює мужа більше за недугу тіла, дужче за рани, що їх дістав у бою. Милосердя? Тобто не вбивати й не мучити переможеного ворога? Може, ще й не пити веселощів перемоги з ворожого черепа? Чи не забирати в нього зброї, коней, жінок і дітей?.. Ні, таких скитів, щоб мали подібну віру, не може бути... Це — грецькі нащадки, не мої! — хитає горшливо Гашта головою.

Рад би встав і пішов до свого воза. Таж чомусь звестись на ноги не може, а перед очима вже вирізьблюється нова постать.

Гашта ані догадатись не може: що б це могло бути? Одежа на прихожім — довга, чорна, шкуратяним пасом підперезана. На голові — сличок, короткий, не бойовий, також із чорної тканини. І знов — старець! Борода біла — аж по пас.

ЗМІСТ

ОПОЙНИЙ ДИМ	6
ТАВРІЙСЬКА БАЙ	19
ЕКЛОГА	39
ВОЛОДИМИРОВЕ СРІБЛО	45
СВАНГІЛЬД-КНЯЗІВНА	58
АСКОЛЬДОВА МОГИЛА	72
ПУТЬ СПАСІННЯ.....	81
ТРИ МАРІЇ.....	94
МІСЯЧНА ПРЯЖА.....	106
ГОСТИНА	116
З ПОВІСТЕЙ ВРЕМЯНИХ ЛІТ	127
ПОХОРОН.....	139
СКИТСЬКИЙ СКАРБ.....	146
МЕЛЮЗИНА.....	153
НА ДЕЛОСІ.....	164
МИХАЙЛИК.....	178
НЕРУШИМА СТІНА	185
ШИНКАРІВНА.....	190
ПЕРУНОВЕ ПРОКЛЯТТЯ.....	201

НА ЯРОСЛАВОВОМУ ДВОРІ.....	207
СТУГНА.....	216
КИРИЛО КОЖУМ'ЯКА.....	220
БІСИ.....	225
ЯВЛЕНА ВОДА (З легенд роду де Лячерда).....	232
ХРЕЩЕНИК ПОПА ІВАНА.....	242